

EL SER QUE ES OBJETO DE LA METAFISICA SEGUN LA INTERPRETACION TOMISTA CLA- SICA

(Continuación)

9.—BALTASAR NAVARRETE, O. P. († 1625)

1) Navarrete reconoce una doble composición real en las sustancias materiales: Una en la línea esencial (materia-forma) y otra en el orden entitativo (esencia-existencia) (89).

2) La esencia y la existencia se distinguen realmente "tanquam res a re" (90).

3) Reconoce también la actualidad real propia de la esencia existente (91).

(89) "Unde sicut in particulari specie fit unum ex materia et forma, ita in genere entis fit unum ex essentia et existentia. Et sicut in specie resultat unum compositum ex materia et forma tanquam ex partibus componentibus, ita in genere entis resultat unum ex essentia et esse tanquam ex partibus componentibus" (*Controversiae in D. Thomae et eius Scholae defensionem*. Controversia XIV, § 1, Vallisoleti, 1605, fol. 77 va).

(90) "Dicimus ergo quod distinguuntur realiter tanquam res a re" (*Contro. XIV, § V, ed. cit., fol. 82 rb.*). Describe la existencia como "actualitas quaedam qua mediante res habet esse extra suas causas" (*Ibidem* § I, fol. 77 va).

(91) "Licet absolute loquendo essentia habeat totam suam actualitatem ab existentia, ad istum sensum, quod ante existentiam nihil positivum et reale convenit essentiae a parte rei, ut declaratum est; tamen illa actualitas qua mediante essentia constituitur in ratione essentiae est distincta ab actualitate existentiae...

Probatúr doctrína tradita: Existentia habet diversam perfectionem quatenus conjungitur diversis essentis: ergo existentia non tribuit actualitatem propriam essentiae immediate per se ipsam. Antecedens probatur: quia enim perfectio essentialis hominis est maior quam perfectio essentialis equi; ideo existentia hominis faciens illum existere extra causas naturales, perfectiori modo facit illum existere et est perfectior existentia in homine quam in equo. Consequentia vero probatur: nam forma non limitatur a subjecto in quo recipitur, nisi media aliqua entitate distincta ab eadem forma" (*Ibidem* § II, fol. 78 rb). "Praeterea, natura constituitur in specie ratione suae essentiae, non vero ratione existentiae. Ergo actualitas ipsa essentiae est distincta ab actualitate existentiae, et datur a parte rei entitas essentiae quae non provenit immediate ab existentia" (*Ibidem*, fol. 79 ra).

4) El ser por participación lo es tanto por parte de la esencia como por parte de la existencia (92).

5) El ser que se coloca en los predicamentos es directamente el ser en cuanto esencia; la existencia no se pone en ellos sino reductivamente (93).

6) Navarrete expone ampliamente la idea de la mayor perfección de la existencia sobre la esencia (94).

7) Lo que especifica a las ciencias es la esencia de las cosas que se estudian; no la existencia, de la cual abstrae la ciencia (95).

8) El objeto de la Metafísica es el ser, en cuanto cognoscible por

(92) "Totum compositum ex esse et essentia dicitur ens per participationem; et consequenter etiam componentia dicuntur entia per participationem quoniam participatio ipsa divina relucet in existentia tanquam in prima actualitate qua alia dicuntur entia per participationem" (*Ibidem*, § IV, fol. 81 vb).

(93) "Res non ponitur in praedicamento ratione existentiae; immo vero cum res coordinantur in praedicamento ratione praedicatorum essentialium, quibus superiora praedicantur de inferioribus; evidens est quod in hac coordinatione praescinditur ab existentia, et solum consideratur quid essentialiter conveniat cuicumque rei ponibili in coordinatione secundum rationem genericam vel specificam. Atque ita non consideratur res eadem secundum aliquod praedicatum accidentale, cuiusmodi est existentia" (*Ibidem*, § V, fol. 83 rb). "Existentia pertinet reductive ad praedicamentum in quo ponitur essentia" (*Ibidem*, fol. 83 ra).

(94) *Controv.* XIV, §. VII-X.

(95) "Generaliter loquendo conformiter ad simplicitatem essentiae cuius cunque objecti debet dari simplex scientia eiusdem objecti" (*Controv.* IX § X, fol. 47 rb).

"Praeterea, eo ipso quo quaelibet natura habet suam essentiam, habet etiam proprietates demonstrabiles de tali essentia. Ergo per suam essentiam est in actu et etiam est scibilis" (*Ibidem*).

"Secundo dicimus quod in praedicta natura quae ex se fundat scientiam, eadem est ratio quae constitutiva eiusdem naturae in esse rei, atque ratio sub qua constitutiva eiusdem in esse scibilis" (*Ibidem*).

"Sed unum et idem objectum secundum quod fundat veritates conclusionum, dicitur scibile tanquam quod, et secundum quod habet essentiam continet rationem sub qua talis scibilitatis" (*Ibidem*, fol. 47, va).

"Et prima ratio sub qua sunt scibiles sumitur ex ipsis rebus, quia prima ratio intrinseca non potest esse alia quam essentia constituens rem in esse rei" (*Ibidem*, § X, fol. 48 ra).

"Etenim perfectio objecti in esse rei desumitur per ordinem ad esse; perfectio vero objecti in esse objecti desumitur secundum proportionem ad potentiam. Quapropter ens magis perficitur in esse entis et in esse rei per ipsam existentiam, quam per abstractionem ab existentia, etiam si sub ista secunda abstractione habeat magis de necessitate et minus de contingentia. Ac vero in esse objecti magis perficitur per medium necessarium et invariabile immutandi potentiam. Est ita objectum voluntatis est quidem perfectius in esse rei, quia voluntas tendit in rem secundum quod est a parte rei; tamen objectum intellectus est perfectius in esse objecti, propterea quod intellectus trahit res ad se, et non considerat primo et per se modum perfectionis rei in se ipsa, sed modum coniunctionis invariabilem, quem habet res illa intellecta. Et ita intellectus tendit in objectum sub abstractione ab existentia (*Controv.*, XIV, § X, fol. 93 v).

su esencia (96). Lo cual no quiere decir que la Metafísica no llegue al conocimiento de la existencia (97).

9) Tanto el ser que es objeto del entendimiento como el ser que es objeto de la Metafísica tiene una amplitud indefinida, sincategoremática (98).

10) Navarrete distingue perfectamente dos clases de conocimiento del ser: una imperfecta, originaria, la del primer acto del entendimiento; y otra perfectísima, por abstracción formal, que nos pone en contacto con el ser en toda su perfección y virtualidad. El ser que es objeto de la Metafísica debe entenderse en este segundo sentido (99).

(96) "Alliquando vero illa ratio, quae et sub qua est idem realiter et formaliter cum objecto, ut patet de objecto Metaphysicae. Etenim immediate per se ipsum est origo omnium passionum quae de illo demonstrantur, atque adeo idemet ens terminat materialiter scientiam Metaphysicae tanquam ratio quae, seu quatenus fundat veritates conclusionum. At vero, ut est principium ad quod reducuntur omnes eius passionem, habet se ut ratio sub qua" (*Controv.* IX, § X, fol. 47 vb).

"De eodem objecto ex se ipso est impossibile dari diversas scientias. Tamen de facto dantur secundum quod idem objectum induit diversas rationes scibilium, et ex consequenti quatenus idem objectum consideratur ut pertinens ad essentias diversorum scibilium, et reducitur ad easdem essentias tanquam ad diversa media sub quibus cognoscitur" (*Ibidem*, fol. 48, rb).

(97) "Respondetur quod scientiae desumuntur a rebus secundum ea praedicata et proprietates quae conveniunt eisdem rebus immutabiliter et invariabiliter: quoniam scientia est de necessariis et perpetuis unde non obstante quod existentia in rebus sit quid perfectissimum, tamen illam non considerat scientia propter variabilitatem quam dicit. Ex his tamen non inferas, quod existentia quae est principallissimus actus inter omnes non sit scibilis, immo vero quanvis existentia ut actuans naturam non sit scibilis ea scientia qua natura est scibilis, tamen absolute, et secundum actualitatem quam dicit est scibilis a perfectissima scientia qualis est Metaphysica" (*Controv.* XIV, § X, fol. 94 r).

(98) "Licet enim dicant quoddam genus infinitatis tam ens secundum quod est objectum Metaphysicae quam idem ens secundum quod est objectum intellectus, illa tamen infinitas est sincategorematica, quae comparatur cum finita perfectione actuali et formali" (*Controv.* XIV, § VII, fol. 89, vb).

(99) "Ens dicit actum primum cuiuscumque rei et actum ultimum. Primo modo correspondet ei existentia imperfecta; secundo vero modo existentia perfecta. Quapropter primo modo est proprium cognitum ab intellectu nostro cognitione confusa; secundo vero modo exigit cognitionem perfectissimam et distinctam. Primo modo non praesupponit aliquam aliam cognitionem; secundo vero modo praesupponit cognitionem distinctam omnium rerum quas continet. Impossibile est enim quod ens, ut abstrahit ab inferioribus abstractione formali, cognoscatur ea cognitione quam secundum se exposcit, nisi cognoscantur distincte omnia inferiora, quia cum habeat se sicut forma continens, omnem perfectionem inferiorum, ad cognitionem sui exposcit cognitionem omnium inferiorum quae ad ipsam rationem formalem reducuntur. Ex quo inferimus quod, sicut ad hoc quod ens sit cognoscibile imperfecta cognitione et confusa requiritur quod secundum se sit in actu, licet imperfecto, ita ad hoc quod sit capax existentiae, licet imperfecte, est necessarium quod sit in actu, non vero contineat alia in potentia.

11) La existencia no es un accidente predicamental, sino predicable (100), que si bien actúa y perfecciona a la esencia, también recibe de ella cierta determinación (101).

12) Dios entra en la Metafísica como explicación de las cosas inferiores: bien como causa de ellas, bien como acto puro (102).

10.—JUAN PABLO NAZARIO, O. P. (1556-1646)

Nos ha dejado un opúsculo bajo el título *De subiecto Metaphysicae*. Su doctrina es la siguiente:

1) Refiere ocho opiniones, aunque no se haga responsable de la autenticidad de todas ellas:

Primera: El objeto de la Metafísica es Dios. Así habrían pensado Alfarañi (según S. Alberto) y Averroes (según Suárez).

Segunda: Son las sustancias separadas. Se atribuye esta opinión a Averroes, pero lo ha negado Javelli.

Tercera: Es la sustancia en común, tanto material como inmaterial; creada e increada. Es la opinión de Buridano.

Verum quidem est quod communiter distinguitur cognitio confusa a cognitione distincta, quatenus illa incipit a toto ad partes; ista vero a partibus ad totum. Atque adeo videtur quod in ista distinctione praesupponatur quod totum ut in potentia continet partes, sit cognoscibile primo cognitione confusa, et quod generica ratio, quatenus in potentia, continet specificas, sit cognoscibilis primo cognitione confusa.

Ceterum haec doctrina sic debet intelligi ut ipsum totum secundum quod habet actualitatem imperfectam, quae est in potentia ad partes, sive integrales siue subiectivas, in esse obiecti primo cognoscitur cognitione confusa; non tamen intelligitur quod formaliter loquendo secundum quod totum est in potentia sit cognoscibile" (*Controv.* 14, § VII, fol. 90 r).

"Sic enim ens in quantum ens, et secundum quod abstrahit ab inferioribus abstractione formali, non potest praescindere ab actuali illa continentia inferiorum; immo dicitur actus perfectior secundum quod est ratio ad quam reducuntur inferiora, ita existentia correspondens enti secundum istam actualitatem non potest praescindere a perfectione secundum quam continet inferiora: quia illa est propria et indivisibilis atque actualis perfectio" (*Ibidem*, fol. 89 ra).

(100) "Et quamvis haec praedicatio: essentia creata est, tamen existentia non est accidens, ut distinguitur contra substantiam, sed est accidens quantum praedicabile" (*Ib.* § I, fol. 77 va).

(101) "Existentia ex una parte reducit ens ad se, ex altera vero parte reducit ad ipsum ens" (*Ib.*, fol. 78 ra).

(102) "Quantumcumque aliqua natura sit excellens, potest intrare considerationem inferioris scientiae secundum quod conducit ad cognitionem eorum quae tractantur in scientia inferiori, ut patet: nam Deus intrat considerationem scientiae purae naturalis quatenus vel tanquam prima causa deservit ad cognitionem eorum quae in Philosophia tractantur vel tanquam purus actus deservit ad cognitionem eorum quae tractantur in Metaphysica" (*Controv.* IX, § X, fol. 47 r).

Cuarta: Es el ser que se divide en los diez predicamentos. Así piensa Domingo de Flandes.

Quinta: Es el ser real creado. Así Araújo.

Sexta: Es el ser en toda su amplitud, comprendiendo al ser real y al de razón. Cita a Aquario y a Zúmel en este sentido.

Séptima: Es el ser en el sentido más abstracto ("abstractissime sumptum"), comprendiendo al ser real, tanto al ser "per accidens" como al ser "per se", y al ser de razón. Así Fonseca.

Octava: Es el ser real, en cuanto común a Dios y a las creaturas. Dice que es la opinión más común. Cita a Averroes, Allgazel, Avicena, S. Alberto, Sto. Tomás, Egidio, Escoto, Javelli, Suárez (103).

2) Advierte que el ser puede tomarse en dos sentidos: Primero, en una acepción universalísima, en cuanto se prescinda de toda diferencia, incluso la de causado e incausado; y, segundo, el ser tal como se da en los singulares con todas sus vinculaciones causales. Hace algunas precisiones más y pasa a exponer su pensamiento en varias conclusiones. Las transcribiré todas brevemente.

3) Doctrina del autor en conclusiones:

I. "Deus non est subiectum adaequatum in prima philosophia" (No cumple las condiciones del sujeto de ciencia que había señalado Sto. Tomás en el prólogo a las Sentencias).

II. "Subiectum Metaphysicae praecipuum ac dignitate praestantissimum inter ea quae in hac scientia nobilissima considerantur, est Deus ut cognoscibilis ex creaturis".

III. "Subiectum adaequatum Metaphysicae non est substantia separata absolute sumpta, prout abstrahit a creata et increata et utriusque communis est".

IV. "Substantia separata sic absolute sumpta, ut dictum est, dici potest subiectum commune pure metaphysicum, quia scilicet nulla eius subiectiva pars ab alia scientia reali consideratur, quod etiam dici potest subiectum commune principale, a quo sumitur maxima Metaphysicae dignitas inter omnes scientias, ut patet ex Aristotele in proemio Met. et lectione D. Thomae prima".

(103) Cf. *De subiecto Metaphysicae*, en *Opuscula varia theologica et philosophica*, VII. Bononiae, 1631, pp. 220-222.

V. "Subiectum Metaphysicae non est substantia ut substantia est, abstrahens a substantia materiali et immateriali, a creata et increata".

VI. "Substantia ut substantia sic abstracta dici potest primae Philosophiae subiectum principale distinctum contra commune secundarium, quod est accidens, quod a metaphysico non consideratur nisi ratione substantiae seu per ordinem ad substantiam".

VII. "Subiectum adaequatum Metaphysicae non est ens quod dividitur in decem praedicamenta". Da dos razones de ello. Una negativa y otra positiva: a) Cuando Sto. Tomás dice que Dios entra en la Metafísica como *causa de su sujeto*, no debe entenderse de una causa que esté fuera de todo el sujeto en cuestión, sino de una causa que cae dentro del sujeto como parte principal, que es causa de las demás partes (104). b). Razón positiva y principal: porque la Metafísica trata —ya desde Aristóteles— de Dios, y no solamente bajo el aspecto causal, sino bajo otros muchos aspectos (105).

VIII. "Ens divisum in decem praedicamenta dici potest primae philosophiae subiectum, de quo per veras causas seu principia probantur passiones sive proprietates". Es —añade— un modo de hablar impropio que ha usado Fonseca.

IX. "*Ens in quantum ens commune Deo et creaturis, enti reali et rationis, enti per se et enti per accidens est subiectum adaequatum in Metaphysica*". ¿Razones para incluir el ente de razón y el ente per accidens junto al ente real y al ente per se?

(104) "Probatur primo ex dictis in primo fundamento et sequentibus, ex quibus patet Deum a Metaphysico considerari ut causam entis in quantum ens, non extrinsecam, sed intrinsecam, idest sub ente quatenus ens est quod est obiectum Metaphysicae, comprehensam, atque ideo consideratam a metaphysico non secundum solam rationem principii seu causae, sed secundum alias etiam rationes attributales superius explicatas" (p. 238). Ese doble modo de considerar a Dios como causa exterior e interior lo había explicado antes, al tratar de los fundamentos de solución. p. 235.

(105) "Potissima ratio est quoniam, ut ex Aristotele supra dictum est, scientia haec est universalissima et ceterarum omnium nobilissima et maxime divina, et probat de Deo omnia praedicata quae naturalis rationis lumine ab homine cognosci possunt. Haec autem non sunt ea tantum quae causaliter formaliter nuncupantur, sed etiam relativa ad creaturas et absoluta tam negativa quam affirmativa et supereminentialia, quibus Deus a creatura distinguitur; quae tamen omnia ex causalibus velut ex principiis primo cognitis deducuntur, ut ante dictum est cum Cajetano. Igitur Deus secundum praedicta de eo demonstrative cognoscibilia sub huius scientiae subiecto, quod est ens, quatenus ens universalissime sumptum, continetur. Et confirmatur, quia scientifica dictorum attributorum cognitio ad nullam aliam scientiam naturaliter acquisibilem potest pertinere" (p. 239).

- a) Porque le parece que así lo entendieron Aristóteles (V *Met.*, cap. de genere), y Sto. Tomás (VI *Met.*, lec. 4).
- b) Porque las propiedades del ser en cuanto ser competen también al ser de razón y al ser per accidens.
- c) Porque caen bajo el alcance de nuestra razón natural y sobre ellos demostramos muchas cosas de carácter común.
- d) Porque, la Dialéctica, que tiene la misma amplitud que la Metafísica según Aristóteles IV *Met.*, también trata de ellos.
- e) Porque la analogía del ser se extiende a las negaciones, privaciones y al no-ser. Luego también al ser de razón y al ser per accidens (108) .

11.—FRANCISCO ARAUJO, O. P. (1580-1664).

Comienza sus óptimos comentarios a la Metafísica de Aristóteles con una *quaestio prima prooemialis de obiecto Metaphysicae*.

1) Reseña varias *opiniones* :

Primera : "Asserit ens in tota sua latitudine, quatenus ambit tam entia realia quam entia ab intellectu conficta esse adaequatum et specificativum obiectum *Metaphysicae*". Cita a Aquario y a Zúmel.

Segunda : "Huic ex altero extremo opposita ait solam primam substantiam, vel solas substantias separatas sub obiecto huius scientiae contineri". Se suele citar —dice— a Buridano y a Averroes, pero no le parece cierto. Buridano ha dicho otra cosa distinta.

Tercera : "Asserit obiectum huius scientiae neque ad entia rationis extendi, neque ad solam substantiam coarctari, sed omnia entia realia lumine naturali cognoscibilia comprehendi sub ente, quod ab hac scientia consideratur". Los autores que piensan así se dividen aún en dos opiniones.

Unos dicen que "sub huiusmodi ente a *Metaphysica* speculabili, omnia et sola entia creata in praedicamento ponibilia contineri" (Domingo de Flandes, entre ellos).

Otros "vult obiectum hoc esse ens reale omnia entia creata et increatum ac supremum scilicet Deum, ut totius entitatis atque na-

(106) No obstante esta adunación del ser real y de razón en el objeto de la Metafísica, Nazario critica a ciertos autores modernos, principalmente españoles, que parecen fundir la Lógica y la Metafísica en una sola ciencia (Cf. *ibidem*, p. 228-229).

turalis perfectionis fontem et originem comprehendens".* Cita a Són-
cinas, Antonio Andrés, Fonseca, Suárez, Conimbricenses (107).

2) Noción de objeto ; sus condiciones y división :

"Obiectum igitur scientiae alicuius, sicut et cuiuslibet habitus vel potentiae est illud circa quod scientia ipsa versatur, eius naturam contemplando et passiones de illo per apta media a priori vel a posteriori demonstrando" (108).

Este objeto es triple: Aliud est *communissimum*, eo quod uni-
versa, quae in illa scientia tractantur, tam partes subiectivas directe
ad illius considerationem pertinentes, quam causas, effectus, et alia
incidentaliter, seu per attributionem ad obiectum proprium sub talis
scientiae speculatione (así creo que debe leerse "sub talis scientiae,
speculationem scientia") complectatur. Aliud obiectum *adaequationis*,
attributionis vel etiam *specificacionis* merito appellatur eo quod per
se adaequatur scientiae, et per attributionem ad ipsum alia veniunt
in talis scientiae considerationem, et per illud scientia diffinitur atque
specificatur. Aliud solet dici obiectum *principalitatis* eo quod est pars
praecipua ac quodammodo aliarum omnium finis in quem scientiae
consideratio potissime terminatur".

"Huiusmodi obiectum specificativum sive adaequationis, quatuor
exigit condiciones veluti cardinales ad quas aliae (si quae sint) facile
reducuntur... Debet namque esse *commune* per praedicationem, sal-
tem in obliquo, omnibus his partibus; et requiritur deinde quod ad
eius cognitionem *scientiae intentio principaliter dirigatur*; et quod
ratione illius cetera considerentur; ac denique quod *in illo tota scien-
tia virtualiter contineatur*, ita ut in ipsum omnes eius veritates re-
ducantur, et si non ut in proximum subiectum, saltem tanquam in
causam universalem" (109).

3) Conclusiones de Araújo sobre el objeto de la Metafísica :

"*Dicendum primo* : Ens quod est obiectum specificativum Meta-
physicae non ambit entia realia et rationis".

Dos razones : a) porque el ente de razón no es el objeto especifi-
cativo del entendimiento. Luego, a fortiori, tampoco de uno de sus

(107) *Commentariorum in universam Aristotelis Metaphysicam* (Tomus I,
Burgis et Salmanticae, 1617, p. 2b-3a).

(108) *Ibidem*, p. 4b.

(109) *Ibidem*.

hábitos como es la Metafísica; b) porque el ente de razón y el ente real no convienen en el mismo grado de inmaterialidad (110).

"Dico secundo: Probabile est obiectum Metaphysicae esse ens, quod amplectitur creatum et increatum, licet stando in doctrina Divi Thomae probabilius sit solum ens creatum in tota sua latitudine ad obiectum specificativum huius scientiae, increatum vero ad obiectum communissimum, pertinere" (111).

Argumentos: a) por la autoridad de Santo Tomás en *Super Boetium de Trinitate*, q. 5, art. 5; b) porque Dios es el objeto propio de la Sagrada Teología, y por tanto no es parte del objeto propio de la Metafísica (112). c) porque la Metafísica, como uno de los hábitos del entendimiento, ha de tener un objeto más reducido que el mismo entendimiento (113).

4) Araújo defiende la unidad específica átoma de la Metafísica y excluye al ente de razón del ámbito de su objeto (113 bis).

(110) *Ibidem*, p. 5a.

(111) *Ibidem*, p. 5 ab.

(112) "Nam cuando obiectum secundum se potest scientiam sub diversa et peculiari abstractione et immaterialitate adaequate terminare nequit ut pars alterius formalis obiecti ab alia scientia secundario considerari. Sed Deus potest, et de facto adaequate terminat ultimam omnium scientiarum, sacram scilicet doctrinam. Ergo nequit, neque deest deitatem sub eadem ratione formali, ut obiectum partiale secundario a Metaphysica considerari. Nam propterea de genere et specie non dantur diversae scientiae, quia sub eadem ratione speculabilis generis cadit species et non sub alia. Ergo si obiectum secundum se habet suam distinctam rationem speculabilis, nequit cadere sub consideratione alterius scientiae ab illa quae per se ad illud est terminabilis" (*Ibidem*, p. 5b-6a).

(113) "Quia transcendentia intellectus maior est quam transcendentia Metaphysicae, cum ista sit quidam habitus particularis intellectus universalitatem in cognoscendo determinans ad particularem rationem speculabilis. Habet enim se respectu intellectus ut agens particulare respectu agentis universalis. Sed intellectui, propter suam transcendentiam, debetur ens reale in tota sua latitudine. Ergo non est in tota sua latitudine obiectum formale Metaphysicae. Patet consequentia, quoniam si Metaphysica extenderet suam considerationem circa omne ens, esset transcendens eadem transcendentia qua gaudet intellectus. Consequens derogat intellectus dignitati, et nimis amplificat Metaphysicae perfectionem" (*Ibidem*, p. 6a).

Araújo está, pues, plenamente de acuerdo con Domingo de Flandes. Lo dice él expresamente: "Stando igitur in doctrina Divi Thomae valde probabilis est sententia nostri Flandrensis asserentis ens increatum non esse partem subiectivam obiecti specificativi huius scientiae, sed tanquam primam causam, ac primum entis analogatum ad obiectum communissimum illius pertinere" (*Ibidem*, p. 5b).

(113 bis) Dedicó a este problema el art. 2 de la cuestión 5 del Lib. I (pp. 105-112). Su posición es: "dicendum iuxta tertiam et communem omnium sententiam Metaphysicam esse in tota sua latitudine unius dumtaxat speciei atomae" (p. 106).

Sobre la pertenencia o no del ente de razón a la Metafísica se ocupa en el primer artículo del Lib. III: "An consideratio entis rationis sit propria Metaphysicae". Su contestación es: "Secunda sententia et vera est negativa" (p. 318).

12.—JUAN DE SANTO TOMAS, O. P. (1589-1644).

1) Al hablar del *subiectum* de la Teología, en el *Cursus Theologicus*, distingue perfectamente entre el "objeto adecuado formal" y el "objeto adecuado material o extensivo". Así como en Teología el objeto adecuado (formal) es Dios, aunque la Teología se extienda materialmente a otras cosas, así en Metafísica el objeto adecuado es el ser en común. A Dios lo alcanza como causa. Por eso, aunque Dios sea el término principal en la investigación metafísica, no es, sin embargo, el objeto adecuado de esta ciencia (114).

2) Juan de Santo Tomás trata extensamente de la distinción real de esencia y existencia en las creaturas (115). Las describe así: "Essentia se habet ut res existens, existentia vero ut id quo existit, tanquam terminus actualis productionis et essendi extra causas. Et licet existentia dicatur accidentaliter convenire, non tamen tanquam accidens praedicamentale, sed accidentaliter praedicabiliter tanquam modus vel terminus substantiae, quia reducitur ad eius praedicamentum. Revera tamen essentia ipsa producit ut subiecta existentiae, non seorsum ab illa, sicut neque seorsum a productione, sed per illam; et natura non producit seorsum a composito vel supposito, sed in illo. Essentia autem ut subicitur existentiae, aliquid temporale est, et non aeternum neque aeternae veritatis, quia per temporalem actionem datur existentia et subiectio essentiae ad existentiam" (116).

3) El ser que es objeto de la Metafísica es el ser de esencia o al menos visto por parte de la esencia, puesto que es el ser en el tercer grado de abstracción (Cf. nota 114).

4) Si bien excluye a Dios del objeto formal adecuado de la Metafísica, al ser en cuanto ser, que define a la Metafísica, le da una am-

(114) "Sicut si manente ratione formali Metaphysicae quae sumitur ex tali abstractione, tolleretur primum obiectum eius, quod est ens in communi, vel substantia, et solum ageret de aliquo particulari, non maneret Metaphysica, quia non esset tam universalis.

Ad secundam confirmationem respondetur quod Metaphysica non tractat de Deo tanquam de subiecto formali adaequato, seu attributionis, licet agat de illo tanquam de subiecto principali dignitatis: quia subiectum eius est ens in communi; et ad Deum non ascendit nisi per affectus: non descendit ut a cognito primario ad alia obiecta, ut ad secundaria" (*Cursus Theol.*, In I P., q. 1, a. 2; Disp. 2, art. 2. Ed. Sofesmes, p. 405a).

(115) (Cf. *Cursus Philosophicus, Thomisticus*, Naturalis Philosophia, I P. q. VII, art. 4. Ed. B. Reiser, T. II, p. 131 es.

(116) *Ibidem*, III P. q. I, art. 2, p. 556.

plitud que desborda el orden creado. Al menos así se expresa en el *Cursus Phil.*: "Nam Theologia respicit ipsum Deum ut lumine divino virtualis revelationis cognitum, Metaphysica secundum primam et supremam rationem entis, ut abstrahit a creato et increato" (117).

13.—JUAN MARTINEZ DE PRADO, O. P. († 1668).

Dedica a nuestro problema la *disputatio V* de su Metafísica.

1) Recuerda las tres condiciones del *subiectum scientiae*: "Prima, quod quaecumque sunt in scientia debent contineri sub suieto. Secunda, quod subiecti cognitio principaliter attenditur in scientia. Tertia, quod per subiectum distinguatur ab omnibus aliis" (118).

2) Recoge también la distinción del Flandrense y de Araújo de *subiectum communissimum*, *subiectum commune* y *subiectum speciale* (119). Y, después de reseñar las opiniones que ya conocemos (120), pasa a exponer su pensamiento.

3) Doctrina del autor:

a) "Dico primo: ens in quantum ens est obiectum Metaphysicae". Añade que, "non determinando quid entis nomine intelligatur, videtur conclusio certissima, propter magnum pondus auctoritatum et rationum quae pro ea congeri possunt"... "Sed insurgit difficultas praecipue sub qua amplitudine et universalitate debeat accipi ens cum ponitur subiectum Metaphysicae" (121).

b) "Dico secundo: non solum ens quod dividitur in decem genera, sed ens commune Deo et creaturis, est subiectum Metaphysicae. Haec conclusio videtur plane sequi ex autoritatibus et rationibus praecedentis, quia ens in quantum ens, nulla apposita limitatione, vere est quid commune, non solum decem generibus, sed etiam Deo, qui est supra genera; nam vere est ens, imo fons essendi" (122).

A continuación hace un gran esfuerzo para traer a su favor los textos de Santos Tomás, y para responder a los argumentos de Domingo

(117) *Ibidem*, *Ars Logica*, II P., q. XXVII, art. 1, p. 825.

(118) *Controversiae Metaphysicales Sacrae Theologiae ministratae*. Tomus I, I pars, contr. 5, art. 1. Compluti, 1649, p. 77b.

(119) *Ibidem*, p. 80a. Al subiectum commune lo llama también "adaequationis" vel "attributionis".

(120) *Ibidem*, art. 2, § 1, p. 80-81.

(121) *Ibidem*, art. 3, p. 82.

(122) *Ibidem*, art. 4, p. 83.

de Flandes y de Araújo, apoyándose a su vez en los argumentos de Sóncinas (123).

c) "Dico tertio: *Metaphysicae subiectum est ens reale directe et per se primo; ens vero rationis per se secundo*". Con lo cual el autor se inclina conscientemente hacia la opinión que había reseñado en último lugar: "Et licet inclinemus in ultimam, forte in solo loquendi modo distinguimus a quinta" (124).

d) Dentro del objeto propio o adecuado, Dios y las sustancias tienen lugar de preferencia o dignidad (125).

e) Martínez de Prado, que sostiene la distinción real de esencia y existencia (126), piensa que lo que se divide en las 10 categorías es el ser de esencia (127); y el ser como esencia es como es objeto de ciencia (128), aún concediendo que la existencia es en sí misma más perfecta que la esencia (129).

14.—NORBERTO DEL PRADO, O. P. (1852-1918).

En la introducción a su inmortal obra *De veritate fundamentali Philosophiae Christianae* (Friburgi Hel., 1811) dedica el primer párrafo al objeto de la Metafísica. Nos dice que es el ser en cuanto ser, o el *ens commune*. Dios y las sustancias separadas no son objeto propio de la Metafísica; entran en ella como causa o principio del objeto propio, que es el *ens commune*. Transcribimos sus palabras:

"*Metaphysica denique (considerat) ens simpliciter, ens sub ratione entis, seu ens in quantum ens. Quamvis autem haec superior scientia ut subiectum proprium non consideret nisi ens commune, ad illam tamen pertinet etiam considerare substantias a materia separatas, quatenus praedictae substantiae sunt communes et universales et primae causae essendi. Etenim eiusdem scientiae est considerare causas alicuius generis et genus ipsum. Ideo ad scientiam, cuius subiectum proprium est ens commune, pertinet considerari*

(123) *Ibidem*, art. 4, p. 83b-86a.

(124) *Ibidem*, art. 5, p. 86b. La última opinión era que "ens in quantum ens sub tota sua communitate, etiam ut ambit entia rationis, esse obiectum adequatum *Metaphysicae*" (art. 2, p. 81a).

(125) *Ibidem*, art. 6, p. 88-89.

(126) *Controv.* 7, art. 3, p. 117 ss.

(127) *Ibidem*, art. 1, § 2, p. 112a.

(128) *Controv.* 6, art. 1, § 2, p. 93a.

(129) *Controv.* 7, art. 6, p. 131 ss.

modo rationes universales *entis, unius, veri boni, potentiae, et actus, causae, effectus, substantiae et accidentis*, et alia huiusmodi, quae, tametsi in materia sint, possunt tamen sine materia esse; verum etiam illa quae numquam in materia esse possunt, ut *substantiae intellectuales*, et ipse *Deus*.

Philosophia itaque Prima considerat omnia sub ratione universalissima entis, atque ipsius entis quaerit proinde proprietates et causas; idcirco finis, ad quem consideratio Philosophiae Primae pertinere debet, est cognitio Causae omnium quae sunt, quatenus sunt seu per diversos gradus participant *esse*. Nihil excipitur a consideratione huius supremae scientiae, eo ipso quod nihil quod *est* aut *esse* potest, excluditur a participatione entis.

Unde Metaphysica est scientia *Primi Entis* et *entis communis*, scientia de primis substantiis et de universalibus, scientia rerum omnium, etiam materialium et corporalium, sub ratione *entis*. Quapropter Metaphysica considerat quoque de singulis entibus non secundum proprias rationes per quas sunt tale vel tale ens, sed secundum quod participant entis rationem; et sic etiam, ut profunde observat D. Thomas, pertinet ad eius considerationem *materia et motus*" (130).

15.—SANTIAGO M. RAMIREZ, O. P.

En su última obra, *De ordine placita quaedam thomistica*, trata nuestro tema del modo más inequívoco que se puede desear:

1) El objeto propio y directo de la Metafísica es el *ser real*, en cuanto *esencia*, y en cuanto *común a los diez predicamentos* (131).

2) Un estudio científico, adecuado del ser, así entendido, exige remontarse al conocimiento de su causa, y así se llega al conocimiento de Dios. Dios, por tanto, no entra en la Metafísica como objeto propio y directo sino como objeto indirecto, *in obliquo*, como causa del propio objeto (132).

(130) Pág. VI. Cf. pág. XV.

(131) "Metaphysica ergo maxime definit atque demonstrat per causam formalem, eo quod obiectum eius *directum* est ens reale ut *essentia*, commune decem praedicamentis. Et ratione talis obiecti vocari solet, post Goclenum, *Ontologia*" (Sect. III, cap. I, art. 5, Salmanticae 1963, p. 205 n.º 609).

(132) "Et cum tale ens creatum commune decem praedicamentis atque compositum ex potentia et actu, qui dividunt ens illud et quodlibet genus entis sub eo contentum, sit obiectum proprium ac directum Metaphysicae, necessario sequitur causam propriam talis esse, nempe Deum, non cadere sub ista scientia

II.—METAFISICOS ESCOLASTICOS DE OTRAS ESCUELAS

A fin de completar y comprender mejor esta tradición tomista, vamos a recoger el parecer de otros autores, más o menos alejados de la trayectoria tomista en los temas ontológicos.

1.—ANTONIO ANDRES, O. F. M. († 1320).

1) Se plantea directamente la cuestión: "Utrum ens simpliciter sumptum quod est commune Deo et creaturae sit scientiae Metaphysicae subjectum primum primitate adaequationis" (133).

2) Señala dos condiciones al objeto adecuado de ciencia: que denomine formalmente y sea principio de distinción respecto de las demás (134).

3) Explica el sentido de los términos, de donde resulta el sentido de la cuestión (135).

4) Refiere la opinión de Averroes de que el objeto de la Metafísica es Dios y las sustancias separadas, a la que impugna ampliamente (136).

nisi indirecte et in obliquo, scilicet ut causam propriam obiecti directi. In quo Metaphysica toto caelo differt a Theologia Sacra, quae de ipso Deo tractat directe ut de proprio obiecto, dum de ente creato non agit nisi in obliquo, prout scilicet est effectus Dei vel ad Deum quoquo modo relatum" (*Ibidem*, p. 210, n. 624).

"Non esset autem Metaphysica vera scientia, multoque minus sapientia, nisi causas proprii sui obiecti, nondum proximas, verum et ultimas ac maximas haberet perspectas. Et ideo ipsa propria indoles Metaphysicae postulat ut ad Deum usque se porrigat, veluti ad propriam et primam causam sui proprii obiecti, quod est ens commune ut essentia analogice continens praedicamenta in eaque divisibile ut analogum in analogata sua" (*Ibidem*, p. 211, n. 626).

Reconoce, como los demás tomistas clásicos, que "esse est maius ac perfectius quam nuda essentia sicut actus potentia" (*ib.* p. 208, n. 617), y, por supuesto, que la esencia difiere realmente de la existencia (*ib.* p. 207-210, nn. 611-623).

(133) *Quaestiones super XII libros Metaphysicae cum quampluribus utilissimis annotationibus noviter diligentissime castigatae*, Lib. 1, q. 1. Venetiis, 1514, fol. 2 rfb.

(134) "Haec enim sunt conditiones subiecti primi, scilicet quod denominet scientiam formaliter et quod distinguat eam a qualibet alia" (*Ibidem*).

(135) "Est ergo sensus quaestionis utrum ens communissime sumptum, ut sub se continet omne ens finitum et infinitum, et sub propria et formali ratione entitatis, id est, ens in quantum ens, sit subjectum primum scientiae Metaphysicae sic adaequatum quod nihil subterfugiat considerationem huius scientiae, ut participat rationem entis" (*Ibidem*, fol. 2 vb).

(136) Cf. *ibidem*, fol. 2 vb-3ra.

5) Antonio Andrés expone su pensamiento en varias conclusiones. Antes de llegar a la conclusión sobre el objeto de la Metafísica establece previamente otras dos que considera como fundamentales para la solución.

Conclusión primera: "Ens quod est commune Deo et creaturae dicit unum conceptum proprium alium a conceptu Dei vel creaturae". La explica ampliamente (137).

Conclusión segunda: "Conceptus entis communis Deo et creaturis est unus realiter". Es el univocismo más crudo que facilitará la

(137) "Hanc conclusionem ostendo sic: impossibile est eundem conceptum eidem intellectui simul esse certum et dubium. Sed aliquis intellectus certus de aliquo quod sit ens potest dubitare, utrum sit Deus vel creatura. Ergo iste intellectus habet unum conceptum entis alium a conceptu Dei et creaturae.

Maiores videtur evidens ex terminis, quia negare praedicatum est negare subiectum.

Minor probatur, quia fidelis disputans cum infideli utrum aliquid sit Deus non dubitat utrum aliquid sit ens, immo est certus, tam ille quam adversarius, nam uterque supponit tanquam verum et certum quod aliquid sit ens; et tamen dubitant an aliquid sit Deus vel creatura; alias esset vana eorum disputatio.

Praeterea impossibile est aliqua plura in eodem uno conceptu convenire et differre. Sed Deus et creatura, conveniunt in ente, vel conceptu entis, quia utrumque vere est ens; differunt autem propriis conceptibus, sicut patet, quia non est idem conceptus Dei et creaturae. Ergo conceptus entis est alius a conceptu Dei et creaturae.

Maiores patet. Non enim est intelligibile oppositum.

Probatur (2.º) Propterea: Certum est quod ens praedicatur de Deo et creatura. Ergo vel secundum alium conceptum vel eundem. Si secundum eundem sic erit praedicatio eiusdem de se ipso. Ergo secundum alium conceptum et ille alius est unus in se: alioquin tot essent entia communissima quod inferiora.

Confirmatur: Quia vel conceptus entis est idem cum conceptu Dei et creaturae vel alius. Si alius habetur propositum. Si idem, vel idem alteri vel utriusque. Si alteri, ergo non praedicabitur de altero. Et sic Deus et creatura non essent vere ens, quod est absurdum. Si enim est idem utriusque, ergo et illi sunt idem inter se, quia quae sunt idem uno tertio inter se sunt idem eo modo quo sunt idem illi tertio. Cum igitur conceptus Dei et creaturae sit unus et idem, per consequens sequitur quod concipiendo Deum concipitur creatura, et e converso, quod est absurdum, ut patet.

Praeterea: conceptus entis est prior naturaliter conceptu Dei et creaturae. Ergo alius. Antecedens patet, quia ille conceptus naturaliter est prior a quo non convertitur subsistendi (sic). Consequentia ex Lib. Praedicamentorum et ex V Met. cap. de priori. Sed conceptus entis est huiusmodi, quia sequitur: est Deus. Ergo ens, et non e converso. Similiter si est creatura, ergo ens et non e converso. Ergo conceptus entis est naturaliter prior.

Probatio consequentiae: prius in suo priori non dependet a posteriori, neque quantum ad esse neque quantum ad cognosci, ut sic non repugnat sibi esse sine posteriori. Ergo est aliud a posteriori.

Praeterea: Inter conceptus quiditativos solus conceptus entis est simpliciter simplex. Ergo alius a quocumque conceptu entis inferioris cuiusmodi sunt Deus et creatura. Antecedens suppono pro nunc. Consequentia patet, quia impossibile est eundem conceptum esse simpliciter simplicem et non simpliciter simplicem. Nullus conceptus entis inferioris est simpliciter simplex omnino.

Ex praedictis concludo corollarium: Quod conceptus entis est univocus Deo et creaturae: quia si alius et unus ergo univocus. De qua univocatione dicitur amplius in IV huius, Domino concedente" (*Ibidem*, fol. 3 rb).

comprensión de la prueba de la conclusión central. La expone ampliamente (138).

Conclusión tercera: "Ens commune Deo et creaturae est subiectum primum Metaphysicae scientiae. Et haec conclusio est directe ad quaestionem. Hanc ostendo sic: Primo auctoritatibus; secundo rationibus.

Auctoritate sic:

Aristóteles postquam distinxit VI Met. tres partes scientiae speculativae movet dubitationem: utrum prima Philosophia sit utilis

(138) "Hanc ostendo sic: Omnis conceptus qui praedicatur in quid de aliquibus praedicatione dicente: hoc est hoc, est unus conceptus realiter. Sed conceptus entis est huiusmodi. Ergo, etc. Maior est evidens, quia oppositum praedicati infert oppositum subiecti. Dato enim quod non sit unum realiter iam non praedicabitur in quid de pluribus. Nullum enim ens rationis praedicatur de ente reali essentialiter et in quid. Minor probatur simili modo quo arguit Aristoteles, I Top., quod illud praedicatur in quid de aliquo per quod respondetur ad interrogationem factam per quid de eo. Huius est ens, quia si quaeras quid est Deus respondetur quod ens. Similiter est de creatura.

Respondetur forte quod ens non habet communitatem aliquam realem, sed solum quamdam indifferentiam concipiendi. Cum ergo dicitur quod praedicatur in quid non est intelligendum quod sit aliquid commune reale, quod praedicatur in quid de pluribus. Sed sub uno modo concipiendi continentur plures res quarum quaelibet praedicatur de hoc et de illo seorsum, puta realitas Dei contenta sub uno modo concipiendi ens in commune praedicatur de Deo, et realitas creaturae contenta sub alio modo concipiendi ens praedicatur de creatura.

Contra: quia si sic, tunc praedicatio entis de Deo non esset praedicatio superioris de inferiori, sed eiusdem de seipso. Similiter et de aliis. quod nullus sanae mentis diceret.

Praeterea: Ad principale unius potentiae unum est obiectum adaequatum. Sed ens commune Deo et creaturae est primum obiectum intellectus, secundum Avicenna I Met., cap. 5. Ens et res prima impressione imprimuntur in anima. Ergo ens sic commune est aliquid unum; non unum secundum rationem; ergo unum realiter.

Probatio assumpti: Obiectum potentiae praecedat naturaliter actum potentiae. Ergo non est unum per intellectum, quia in suo priori est aliquid unum.

Praeterea: Circumscripto omni intellectu Deus et creatura habent aliquam convenientiam, quia plus conveniunt quam ens et nihil. Ergo illa convenientia est realis. Et ita fundamentum istius convenientiae est reale, quia nulla relatio realis potest fundari super ens rationis. Non enim maioris entitatis est res fundata quam fundans. Fundamentum illius convenientiae est unum, cum sit relatio de primo modo relativorum ex V Met., cap. de ad aliquid. Ergo Deus et creatura habent aliquam unitatem realem. Et haec est unitas entis in quo conveniunt Deus et creatura.

Praeterea: Intellectus intelligens ens commune Deo et creaturae aut est verus aut est falsus. Si est falsus nihil ad propositum. Si verus, ergo sic oportet esse ex parte rei quod aliquid realiter est commune. Tunc enim intellectus est verus quando intelligit sicut se habet res, secundum Aristotelem IX Met., cap. ultimo.

Confirmatur, quia universalitas entis esset quoddam fictivum et ut chimera, nisi intellectus a parte rei cogeretur ad sic abstrahendum unum aliquid commune. Unde oportet quod omni unitati alicuius veri conceptus correspondeat aliqua unitas ex natura rei" (fol. 3rb-va).

aut circa aliquod genus determinatum, et videtur solvere quod sit utilis. Unde circa finem solutionis dicit de ente in quantum ens huius scientiae, quia Physica tunc esset de omnibus, sicut nunc est de omnibus naturalibus, quia tunc omnia entia essent naturalia. Sed nunc est ita de omnibus naturalibus quod primum subiectum eius est aliquod commune omnibus naturalibus et non aliquod primum, ad quod omnia attribuantur sicut Avicenna vult I Met., cap. 2, et Commentator IV Met., comm. 1. Ergo subiectum primae scientiae est aliquod communissimum; aliter consequentia Aristotelis nulla esset. Et illud communissimum non est nisi ens.

Praeterea Metaphysica considerat primas causas, ut probatur in Prol. Metaphysic. Ergo debet considerare effectum primarum causarum, quia eisdem scientiae est considerare causas et effectum. Primae autem causae sunt per se et secundum se causae entium in quantum sunt entia. Ergo ens in quantum ens consideratur in ista scientia ut subiectum.

Praeterea, hoc expresse dicit Commentator in prooemio III Met., quod subiectum utriusque scientiae, scilicet Metaphysicae et Disputativae est ens in quantum ens.

Ad conclusionem istam arguitur *etiam per rationes*:

Primo sic: Illud est subiectum cuiuslibet scientiae cuius per se primo sunt passiones, quae considerantur per se in illa scientia. Sed nihil aliud ab ente est huiusmodi, quod scilicet passiones Metaphysicae sunt per se primo illius. Ergo ens et nihil aliud est subiectum primum scientiae Metaphysicae.

Maior est evidens, accipiendo ly primo ut accipit Aristotelis I Post., cap. de universali, quod scilicet inest sibi secundum quod ipsum et non per aliud, sed omni alii inest per ipsum. Haec enim est conditio primi subiecti cuiuslibet passionis.

Sed minor patet quantum ad utramque partem, quia passiones Metaphysicae, puta unum, bonum, verum, unum et multa, actus et potentia, etc., non sunt alicuius inferioris entis per se primo, sed cuiuslibet in quantum ens, nam alias non conveniret omni enti. Ergo sunt per se primo passiones entis in quantum ens. Istam rationem pondero.

Praeterea, si ens in quantum ens non est subiectum primum scientiae Metaphysicae, ergo oportet dare quatuor scientias speculativas essentialiter distinctas. Consequens est falsum et contra Philosophum in VI huius, qui ponit tamen tres. Ergo et antecedens.

Probatio consequentiae: ens in quantum ens est scibile, et habet proprias passiones demonstrabiles de ipso, ut dicitur infra. Ergo in scientia aliqua. Non in Physica nec in Mathematica, nec in ista parte. Ergo in aliqua alia. Ergo quatuor, quia illa esset speculativa et non practica, quia speculatio entis in quantum ens non est directiva in aliqua vera praxi, ut habet declarare infra VI huius.

Praeterea, si scientia Metaphysica est de aliquo genere determinato et non de ente in quantum ens, ergo aliqua scientia erit prior et superior ad istam. Consequens est falsum, quia iam ista improprie diceretur ab Aristotele, VI huius et I de Generatione et alibi frequenter Prima Philosophia, quia nihil est prius primo.

Probatio consequentiae: Illud genus determinatum de quo esset Metaphysica haberet aliquid superius ad ipsum quod haberet aliquam passionem demonstrabilem de ipso in alia scientia. Ergo eadem passio esset demonstrabilis de subiecto huius scientiae accipiendo pro medio illud subiectum superius, cuius esset propria passio, sicut habere tres (angulos) demonstrat de isochele accipiendo pro medio triangulum, quod est subiectum huius passionis primum. Arguendo in tertia figura, sic: Omnis triangulus habet tres angulos. Aliquis triangulus est isocheles. Ergo isocheles habet tres. Similiter est in proposito, et ita illa scientia de subiecto communiori demonstrabit aliquid tamquam conclusionem, quod acciperetur hic pro principio, et sic simpliciter illa scientia erit prior et superior quam ista.

Praeterea, maxime scientia est circa maxime scibilia, secundum Aristotelis habet in Prol. Sed Metaphysica est maxima scientia secundum eundem ibidem. Ergo est circa maxime scibilia. Maxime scibilia autem dicuntur dupliciter: vel quia primo omnium sciuntur, sine quibus non possunt alia sciri, cuiusmodi sunt communissima, ut ens in quantum ens, et quidquid consequitur ens in quantum ens; vel dicuntur maxime scibilia quia sunt certissima cognoscibilia, cuius sunt prima principia et causae et tanto secundum se certiora sunt quanto sunt priora. Ex illis enim pendet tota certitudo posteriorum. Ergo ista scientia considerabit maxime scibilia utroque modo. Non seorsum propter unitatem scientiae conservandam. Ergo sub aliqua ratione communi. Haec est ratio entis in quantum ens, et nulla alia.

Confirmatur, nam istam scientiam vocamus Metaphysicam, quae dicitur a metaphysico quod est trans et physis, quod est scientia quasi transcendens, scientia quae est de transcendentibus” (139).

(139) *Ibidem*, fol. 3v ab.

Hemos recogido todo este razonamiento de Antonio Andrés en sus propios términos, porque estas mismas razones se repiten infinidad de veces en los siglos posteriores.

2.—JUAN JANDUNO († 1328).

1) También discutió *ex professo* nuestro tema en los comentarios a Aristóteles y a Averroes: *Num ens in quantum ens sit subiectum Metaphysicae*. Advierte que trata del sujeto "proprio et adaequato scientiae" (140).

2) Dice que el *subiectum* de la ciencia debe cumplir nueve condiciones: a) que sea un ente; b) que sea inteligible; c) que sea universal; d) que sea lo primeramente conocido; e) que sea lo más manifiesto; f) que sea la razón del conocimiento de las demás cosas; g) que tenga partes de algún modo; h) que tenga principios propios; i) que tenga propiedades a demostrar (141).

3) Janduno establece las dos conclusiones siguientes:

"*Prima est quod subiectum primum adaequatum, de quo est Metaphysica, est ens secundum quod ens*".

"*Secundo dicendum quod subiectum primum, primitate principitatis, est Deus*" (142).

4) Razona su posición en los términos siguientes:

Ratio primae conclusionis: Illud est subiectum de quo est scientia, et quod habet omnes conditiones requisitas ad subiectum, isto modo, quia conditiones alicuius naturae non inveniuntur sine illa natura, quia etiam ex conditionibus propriis fit descriptio quae convertitur cum descripto. Sed ens in quantum ens habet omnes istas conditiones, ut patet: quia ens est ens, cum nulla praedicatio verior sit quam illa in qua idem praedicatur de seipso. Similiter ens est intelligibile, quia etiam ponitur communiter obiectum potentiae intellectivae, primitate communitatis. Similiter ens est universale ad multa, ut ad decem praedicamenta, et ad quae continentur sub illis. Similiter ens est primo notum respectu omnium, quae in ista scientia determinantur, quia est communissimum, et communissima sunt notissima ex I Physic.; et hoc est verum in suis ordinibus. Similiter

(140) *Acutissimae Quaestiones in duodecim Libros Metaphysicae ad Aristotelis et magni Commentatoris intentionem ab eodem exactissime disputatae*, Lib. I, q. III. Venetiis, 1560, col. 11-12.

(141) *Ibidem*, col. 12.

(142) *Ibidem*, col. 13.

ens est maxime notum, quia in unoquoque genere primum est maxime tale, ex II huius. Similiter ens est ratio cognoscendi omnia, quia primum in unoquoque est causa essendi omnium aliorum in illo genere. Similiter ens in quantum ens habet partes subiectivas, ut decem praedicamenta. Similiter habet principia ut substantias abstractas, quae sunt principia entis in quantum ens, de quibus substantiis abstractis intendit ista scientia. Similiter ens habet passiones ut actum et potentiam, unum et multa, idem et diversum.

Ratio secundae conclusionis: Illud est subiectum alicuius scientiae primum, primitate principalitatis, quod est nobilius inter omnia considerata illius scientiae et finis ultimus ad quem omnia ordinantur. Ista patet per se: Deus est huiusmodi, quia Deus est optimum eorum quae in natura (ex prooemio huius). Ergo erit subiectum hoc modo" (143).

5) Janduno hace una delimitación del ser que es objeto de la Metafísica. Su declaración no es muy esclarecedora. Dice así:

"Per ens secundum quod ens possunt intelligi duo: Uno modo ens secundum totam communitatem suam, et sic dicitur ens de omnibus, etiam negationibus et privationibus et affirmationibus, quia privationes et negationes sunt etiam aliquo modo. Alio modo accipitur ens non contractum ad aliquod subiectum scibile speciale, nec ad naturale, nec ad mathematicum, nec ad logicum, sed est commune ad omnia. Modo dicitur quod ens secundum quod ens dicit communitatem totam ad omnia, sic non intelligitur esse subiectum in Metaphysica, sed in quantum ens est commune non contractum ad aliquod scibile speciale, sed tantum est commune ad specialia scibilia, extra quae tamen sunt alia, ut actus et potentia, unum, idem et diversum" (144).

6) El ser que es objeto de la Metafísica es el ser real; en esto se distingue de la Lógica (145).

3.—PEDRO FONSECA, S. J. († 1599).

1) Da comienzo a su comentario al Lib. IV de Aristóteles con el mismo tema: *De subiecto Metaphysicae*. La cuestión aparece plan-

(143) *Ibidem*.

(144) *Ibidem*, col. 14.

(145) "Metaphysica considerat ens quoad principia realia; sed Logica considerat ens in quantum subicitur et respicit actum rationis" (Lib. IV, q. VI, ad 2, col. 250).

teada en los siguientes términos: "Utrum ens quatenus est commune Deo et creaturis sit Metaphysicae subiectum" (146).

2) La respuesta de Fonseca es afirmativa: *Ens commune Deo et creaturis constituendum est huius scientiae subiectum*". Abraza —dice— la opinión de Santo Tomás, Scoto, San Alberto, Averroes y otros (147).

3) Sus argumentos son los siguientes:

a) "Illud est primum et adaequatum subiectum huius scientiae, cui primo conveniunt primae et maxime generales passiones seu proprietates quae in ea demonstrantur, ut unum, verum, bonum, et si quae sunt aliae huiusmodi. At enti ut ens est, seu ut est commune Deo et creaturis, conveniunt primo huiusmodi passiones. Latius enim patent quam vel Deus vel substantia corporis expers, vel substantia in communi vel etiam ens finitum. Igitur ens commune Deo et creaturis constituendum est huius scientiae subiectum.

b) *Ens commune Deo et creaturis potest cognosci naturali lumine, ut constat; possuntque de eo demonstrari affectiones, quae illi per se conveniunt. At huiusmodi cognitio non potest ad aliquam aliam scientiam pertinere, cum ceterae omnes agant de ente contracto ad certum aliquod genus... Ergo pertinet ad hanc scientiam, quo fit ut sit eius primum et adaequatum subiectum. Ne enim aliquid aliud communius requiritur quod ab ea tractari possit.*

c) *In hac scientia considerantur adaequate omnes partes entis communis Deo et creaturis, nempe Deus ipse..., item omnia quae ponuntur in praedicamentis, quatenus reducuntur ad decem prima general... De his omnibus agitur, non ut de principiis tantum, causis aut proprietatibus, sed ut de subiectis, quorum affectiones quaeruntur et demonstrantur per propria principia. Ergo ens commune Deo et creaturis est adaequatum huius scientiae subiectum.*

d) *Metaphysica, Dialectica, uti rebus concreta est, et Sophistica circa idem genus subiectum versantur... At Dialectica et Sophistica versantur non tantum circa ens creatum, sed etiam circa increatum (nullius enim rei disputationem detrectant). Est igitur ens genus subiectum Metaphysicae, ut completitur creatum et increatum.*

(146) *In Libros Metaphysicorum Aristotelis. Tomus I, Lib. IV, cap. I, q. I, sec. I. Romae, 1567, p. 494.*

(147) *Ibidem, p. 497.*

Accedit expressa sententia tum Aristotelis plane dicentis in hoc capite et aliis locis quam plurimis hanc scientiam agere de ente ut ens, et de his quae illi, ut tale est, per se accidunt; tum eiam omnium antiquorum qui primam philosophiam profitebantur: quaerentes enim supremas rerum causas eo ipso palam fatebantur se quaerere causas entium, ut entia sunt, ac proinde subiectum primae philosophiae esse ens quatenus ens" (148).

4.—FRANCISCO SUAREZ, S. J. (1548-1617).

1) La primera sección de sus *disputationes Metaphysicae* es, naturalmente, Quod sit Metaphysicae objectum (149).

2) Reflexión y crítica de las seis opiniones históricas precedentes:

"Prima igitur sententia est, ens abstractissime sumptum, quatenus sub se complectitur non solum universa entia realia, tam per se quam per accidens, sed etiam rationis entia, esse objectum adaequatum huius scientiae (n. 2).

"Secunda opinio esse potest, objectum huius scientiae esse ens reale in tota sua latitudine, ita ut directe non comprehendat entia rationis, quia entitatem et realitatem non habent, complectatur vero non solum entia per se sed etiam entia per accidens, quia etiam haec realia sunt, vereque participant rationem entis et passiones eius; et de his urgentius procedunt rationes factae in confirmatione superioris opinionis" (n. 4). Suárez rechaza estas dos opiniones (nn. 5, 6, 7, págs. 3-4).

"Tertia itaque opinio, et per extremum opposita solum supremum ens reale (Deum videlicet) facit objectum huius scientiae adaequatum" (n. 8). Dice que esta opinión "potest attribui Averroi". Y lo rechaza porque, de hecho, la Metafísica trata también de otras cosas distintas de Dios; y porque a Dios no le conoce sino a través de las criaturas (n. 11, págs. 5).

"Quarta ergo opinio sit, substantiam, aut ens immateriale, prout in se includit solum Deum et intelligentias, esse adaequatum objectum huius scientiae" (n. 14). La rechaza, porque sus argumentos no prueban más que estas cosas son objeto de la Metafísica, pero no que

(148) *Ibidem*, p. 497-498.

(149) *Disputationes Metaphysicae*. Disp. I, sect. 1. Opera omnia, ed. Vivès, T. 25.

sean el objeto adecuado de ella. Hay más cosas que se estudian en *Metafísica* (n. 15).

"*Quinta* opinio, quae a fortiori etiam manet ex dictis improbata, est omnino diversa a duabus praecedentibus, juxta diversos sensus illius; dicit enim ens divisum in decem praedicamenta esse adaequatum objectum huius scientiae: Dupliciter autem potest concipi hoc ens juxta diversas opiniones. Primo, supponendo immateriales substantias finitas et accidentia earum in praedicamentis collocari, et hoc modo obiectum erit ens finitum, solumque excludetur Deus a ratione objecti, quamvis non omnino excludatur a consideratione huius scientiae, saltem quatenus causa prima est objecti eius, et hoc modo defendit hanc opinionem *Flandria I Met. q. 1.*

Alter sensus esse potest, si supponamus, juxta aliorum opinionem, substantias omnes in materiales in nullo praedicamento collocari; hoc enim supposito, omnes illae ab huiusmodi objeto excludentur, si statuamus illud esse solum ens in decem praedicamenta divisum (n. 18).

Suárez discute animosamente esta opinión. El que Dios o las sustancias separadas no caigan en los predicamentos no es razón para excluirlos del objeto de la *Metafísica* (150). Le parece que esta opinión es contraria a Aristóteles en *IV Met.*, y que no es válido el argumento tomado de Sto. Tomás. Califica sus razones de "nonnullas conjeturas" (n. 18). Y positivamente, en contra están los argumentos de la tercera y cuarta opinión que resume así:

"Idemque satis convincunt omnia argumenta in favorem tertiae et quartae opinionis adducta. Nam Deus est obiectum naturaliter scibile aliquo modo (idemque semper de ceteris intelligentiis dictum intelligatur); ergo potest cadere sub aliquam naturalem scientiam, non solum ut principium extrinsecum, sed etiam ut obiectum praecipuum; ergo haec dignitas pertinet ad hanc scientiam. Probatur consequentia, tum quia haec est omnium naturalium scientiarum prima et dignissima, quae non est sine causa hac excellentia privanda; tum etiam quia non potest altiori via et modo Deus naturaliter investigari, quam in hac scientia fiat. Unde confirmatur, quia haec scientia non solum considerat Deum sub praeciso respectu principii,

(150) "Nihil etiam hoc refert ad obiectum scientiae assignandum; quid enim interest quod res sit vel non sit in praedicamento, ut sub obiecto scientiae collocetur, ne nec? Deinde ob hanc etiam rationem sine causa excluditur Deus ab hoc obiecto, juxta priorem sensum, propterea quod in praedicamentis non collocetur; est enim ad impertinens" (n. 19, pág. 8).

sed postquam pervenit, ipsumque sub dicta ratione principii, invenit eius naturam et attributa absolute inquirat, quantum potest naturali lumine, ut ex XII Lib. Met. constat; ergo absolute Deus cadit sub objectum hujus scientiae. Confirmatur secundo, quia haec scientia est perfectissima sapientia naturalis, ergo considerat de rebus et causis primis et universalissimis et de primis principiis generalissimis, quae Deum ipsum comprehendunt, ut *quodlibet est vel non est*, et similibus; ergo necesse est ut sub objecto suo Deum complectatur" (n. 19, p. 9).

3) La sentencia de Suárez es que el objeto de la Metafísica es el ser real, en cuanto comprende a Dios y a las criaturas. Apoya su tesis en los argumentos esgrimidos contra las otras opiniones (151).

5.—RAFAEL AVERSA, CLERIC. REGUL. MIN. († 1657).

1) Este autor, tan erudito como caótico, reseña ampliamente las opiniones conocidas, con sus autores, y las somete a crítica. Tanto en esto como en su doctrina positiva se refleja, naturalmente, su peculiar doctrina sobre la clasificación de las ciencias. Para Aversa la Metafísica y la Física no son más que una ciencia (152).

2) Tesis de Rafael Aversa:

a) "Dico primo posse et debere per se dari scientiam directe considerantem pro suo objecto Deum, itemque scientiam directe con-

(151) "Dicendum est ergo, ens in quantum ens reale esse objectum adaequatum huius scientiae. Haec est sententia Aristotelis, IV Met., fere in principio, quam ibi D. Thomas, Alensis, Scotus, Albert., Alex. Aphrod. et fere alij sequuntur, et Comment. ibi, et libi. 3 comm. 14, et lib. 12, comm. 1; Avicen., lib. 1 suae Metaph. q. 10; Aegid., lib. 1, q. 5, et reliqui fere scriptores. Probat quod est haec assertio ex diotis hactenus contra reliquas sententias. Ostensum est enim, objectum adaequatum huius scientiae debere comprehendere Deum, et alias substantias immateriales, non tamen solas illas. Item debere comprehendere non tantum substantias, sed etiam accidentia realia, non tamen entia rationis, et omnino per accidens; sed huiusmodi objectum nullum aliud esse potest praeter ens ut sic; ergo illud est objectum adaequatum" (n. 26, pág. 11).

(152) "Res tamen accurate perpensa atque deliberata. Convenientius atque etiam commodius nobis esse videtur hanc totam Philosophiam per modum unius totalis scientiae. Metaphysicam et Physicam complectendo, disponere atque contexere, consequenter et ordinate una serie continuando tractationes et quaestiones philosophicas de omnibus rebus, a supremo entis praedicato, per omnia, eius genera usque ad ultimas species. Haec resolutio, licet praeter communem sensum et consuetudinem appareat: tamen non est prorsus omni auctorum subsilio destituta... Tamen nos solum Physicam et Metaphysicam in unam Philosophiam coniungimus" (*Philosophiam Metaphysicam Physicam que Complectens Quaestionibus Connecta*. Tomus I, q. 2, sect. 6, Romae, 1625, pág. 21).

siderantem ens creatum, insuper ens in communi abstrahens a creato et increato". Lo primero —explica— porque de Dios podemos tener conocimiento natural, y no solamente en cuanto principio y causa de las cosas. Lo segundo porque cabe conocimiento científico y filosófico de todos los entes creados. Lo tercero porque se dan predicados comunes a Dios y a las criaturas (153).

b) "Dico secundo: si Philosophia distinguatur in plures scientias totales sicut distingui solet in Physicam et Metaphysicam, inde inferri posse debere etiam distingui plures scientias de his quae modo dicta sunt; nec in una sola scientia sola Metaphysica directe considerari debere Deum et ens creatum". La razón es porque en el supuesto de multiplicidad de ciencias, estos objetos no pueden pertenecer a una misma (154).

c) "Dico tertio absolute loquendo eandem scientiam totalem esse debere de Deo et ente creato et ente in communi; atque adeo Metaphysicam directe haec omnia in suo objecto considerare" (155).

d) "Dico primo dari posse et debere per se et directe scientiam, non solum de certis ac determinatis generibus entis, sed absolute et universaliter de ente in communi, quod de iis omnibus praedicatur; atque adeo si Metaphysica de certo aliquo entis genere esse dicatur, superesse aliam scientiam distinguendam quae ens in communi consideret" (156).

e) "Dico secundo: si plures scientiae speculativae ex diversa abstractione a materia distinguantur, aut ex diversitate ipsarum rerum speculabilium; et praesertim si Physica per determinatam determinationem entis materialis seu corporalis a Metaphysica distinguantur, consequenter constituendam esse quamdam scientiam per se totalem habentem pro objeto ens immateriale, quae Metaphysica diceretur (157).

f) "Dico tertio: Absolute loquendo non debet objectum Metaphysicae adaequatum assignari solum ens immateriale vel substantiae" (158).

g) "Dico primo: Non debet objectum constitui ens commune etiam entis rationis et per accidens; sed adaequate ens reale debet in ob-

(153) *Ibidem*, q. 2, set. 5, pág. 54-55.

(154) *Ibidem*, pág. 55 b.

(155) *Ibidem*.

(156) *Ibidem*, sect. 6, pág. 57 a.

(157) *Ibidem*, pág. 57 b.

(158) *Ibidem*, sect. 6, p. 58 a.

jectum assumi". Razón de ello: porque no tienen propiedades comunes ni un concepto común (159).

h) "Dico secundo: Non debet objectum Metaphysicae constitui ens reale, vel in sola praecisione et communitate sumptum, vel in tota amplitudine secundum omnia genera et species distincte ac determinate; non inquam debet distinguendo Metaphysicam a Physica (160).

i) "Dico tertio: non debet obiectum Metaphysicae ita assignari et constitui ens, ut conjungat simul ens in communi, et ens immateriale, ac separet ab ente materiali". Aversa no ve la razón de tal limitación en el objeto de la Metafísica. La doctrina de la abstracción supone un concepto poco realista de la ciencia. Además cree que este criterio llevaría lógicamente a la distinción de dos Metafísicas: una sobre el ente en común y otra sobre los seres inmateriales (161).

j) "*Concludendum* jam tandem est: Ens in tota amplitudine sumptum, tum in communi, tum in speciali quantum ad omnia genera et species, esse objectum adaequatum Philosophiae per modum unitus integrae scientiae totalis, non distinguendo Physicam a Metaphysica. Intelligitur autem ens reale: hoc enim significatur nomine entis absolute dicto" (162).

Con lo cual Aversa no niega la existencia de otras ciencias: "Praeter hanc Philosophiam habentem tam amplum obiectum, supersunt adhuc aliae distinctae scientiae, tam practicae ad operandum, tam Mathematicae ad mensurandum. Haec enim Philosophia in speculatione sistit, ut supponimus, et in consideratione rerum secundum earum quidditates, causas et passiones" (163).

6.—BARTOLOME MASTRIO, MIN. CONV. († 1673).

1) Es, como se sabe, el gran representante de la Escuela Escotista en su restauración moderna. Dedicó las dos primeras cuestiones de su Metafísica a determinar la amplitud y objeto de esta ciencia. Reseña las opiniones que ya hemos visto en los autores anteriores,

(159) *Ibidem*, sect. 7, p. 59b-60a.

(160) *Ibidem*, p. 60 b.

(161) *Ibidem*, p. 61 a.

(162) *Ibidem*, sect. 8, p. 63 a.

(163) *Ibidem*, p. 63 b.

que él reduce a tres: dos extremas y una media. Una pone como objeto el ser en toda su amplitud (real y de razón, per se y per accidens, creado e increado). Otra, por el lado opuesto, reduce el objeto de la Metafísica al ser real creado, con diversos matices. La tercera opinión es la intermedia: señala al ser real y positivo, común a Dios y a las creaturas; a la sustancia y al accidente (164).

2) *Doctrina de Mastrio* :

a) "Dicimus primo nihil latius ente per se reali et positivo statui posse objectum Metaphysicae". Si se le da más amplitud no cumple las condiciones del *subjectum scientiae* (166).

b) "Dicimus secundo nihil arctius ente reali et per se subiectum statui posse in Metaphysica" (176). Las razones que da ya las hemos visto en los autores estudiados, sobre todo en Sónquinas (168).

c) "Dicimus itaque tertio ens reale ut sic esse primum et adaequatum subiectum Metaphysicae, magis vel minus ample sumptum juxta variam Metaphysicae acceptionem" (169). Con las dos conclusiones anteriores Mastrio se suma a aquella opinión media, que calificaba de "communis in omni Schola" (170). Con la tercera conclusión Mastrio quiere contemporizar con aquellos autores que han dividido la Metafísica en diversas ciencias, o la han amplificado de tal modo que invadiese los dominios de la Lógica o de la Física (171).

CONCLUSIONES

Primera: Los intérpretes de Santo Tomás están de acuerdo en que la Metafísica es una ciencia de especificidad átoma, la primera en dignidad entre las filosóficas, y también la más difícil (172).

Segunda: Están igualmente de acuerdo en incluir el tratado de Dios en la Metafísica o Filosofía Primera o Teología natural, si bien

(164) *Disputationes in XII Aristotelis Stagiritae Libros Metaphysicorum*. Tomus Prior, disp. I, q. 2. Venetiis 1646, p. 16-17.

(165) *Ibidem*, n. 23, p. 18 a.

(166) *Ib.* nn. 23-25, p. 18-19.

(167) *Ib.* n. 26, p. 20 b.

(168) *Ib.* nn. 26-30, p. 20-22.

(169) *Ib.* n. 34, p. 25 b.

(170) *Ib.* n. 22, p. 17 b.

(171) *Ib.* n. 36, p. 26 b.

(172) Diametralmente opuesta es la apreciación de Nicolás Bonetti, insistiendo en la distinción escolástica entre Metafísica General y Metafísica Particular. Nos dice lo siguiente: "Et ideo primo ante omnes alias scientias istam Metaphysicam

hay notables diferencias en el modo de entender esta pertenencia: Unos sostienen que Dios es parte integrante del objeto propio de la Metafísica; otros piensan que Dios no es parte integrante del objeto propio, pero entra en ella como causa del objeto propio.

Tercera: Se detienen ampliamente en recoger y razonar la tesis de la distinción real entre esencia y existencia en el ser creado. Insisten casi todos en la superioridad de la existencia sobre la esencia, en cuanto actuación última de todo ser creado.

Cuarta: El ser que es objeto de la Metafísica es el ser en cuanto significa la esencia, o al menos el ser visto por parte de la esencia.

Quinta: La mayor diversidad entre los intérpretes de Santo Tomás está en la extensión que dan al objeto de la Metafísica. Hay dos posiciones fundamentales: unos piensan que es el ser real creado, que se divide en los diez predicamentos. Otros opinan que es el ser real en toda su extensión, en cuanto incluye a Dios y a las creaturas.

III.—LA INTERPRETACION TOMISTA CLASICA MIRADA DESDE SANTO TOMAS

Muchas de las afirmaciones de los autores que hemos llamado a dar testimonio en la controversia, están lo suficientemente expresadas en Santo Tomás y no debemos dejar de advertirlo, en favor de ellos y en favor también de los legítimos intentos de revisión de estos problemas bajo el aspecto histórico. Queremos hacer también la confrontación en aquellos puntos que separan a nuestros autores en las dos tendencias referidas.

1.—Santo Tomás ha enseñado desde el principio y siempre que lo que distingue fundamentalmente a Dios y a las criaturas es la composición de esencia y existencia en ellas y la identidad real de ambas

trado tibi, ut eam primo audias et eam primo studeas, quia inter alias esta est facillima ad addiscendum, cum subiectum eius, quod est ens in quantum ens, prima impressione imprimatur in intellectu.

Et si adhuc quaeras quem gradum perfectionis et dignitatis habet ista Metaphysica in numero scientiarum, tamquam a veritate coactus non verecundor confiteri quod nostra Metaphysica tenet gradum infimum et imperfectissimum, sicut et suum obiectum" (*Metaphysica*, lib. 2, cap. 7, fol. 18. Venetiis, 105. Cit. por S. Ramírez en *De propria indole Philosophiae Sancti Thomae Aquinatis*. Romae, 1923, ex "Xenia Thomistica", p. 59).

Nuestros autores, en cambio, tienen buen cuidado de distinguir entre la primera aprehensión imperfecta del ser, prefilosófica, y la penetración ulterior y última en el ser, que es lo que hace la Metafísica.

cosas en Dios. En las creaturas, aparte de la composición esencial de materia y forma (en la sustancia corpórea) se da la composición entitativa de esencia y existencia (173). Es tesis que mantienen fielmente todos los autores tomistas que hemos reseñado.

2.—Santo Tomás ha explicado muchas veces el triple significado del término *esse*: Puede significar bien el nexa judicativo que une el predicado con el sujeto en la composición mental; la esencia actuada o actuable por la existencia, y que se divide en los diez predicamentos; y el *actus essendi* o existencia (174).

3.—La existencia es más perfecta que la esencia y cualquier otra forma por ser actuación de todas ellas. Está respecto de la esencia en la relación de acto a potencia o de forma a materia (175).

4.—En orden a la inteligibilidad y a la ciencia la esencia creada tiene primacía sobre la existencia creada, que no entra en la defini-

(173) "Invenitur autem triplex modus habendi essentiam in substantiis:

a) Aliquid enim est, sicut Deus, cuius essentia est ipsum suum esse...

b) Secundo modo invenitur essentia in substantiis creatis intellectualibus, in quibus est aliud esse quam essentia earum... Et quia in istis substantiis quidditas non est idem quod esse, ideo sunt ordinabiles in praedicamento...

c) Tertio modo invenitur essentia in substantiis compositis ex materia et forma, in quibus et esse est receptum et finitum, propter hoc quod et ab alio esse habent" (*De ente et essentia*, cap. 5. Ed. Spiazzi-Marietti, 1954, nn. 30-33).

"Dico ergo quod creatura est duplex. Quaedam enim est quae habet esse completum in se, sicut homo et huiusmodi, et talis creatura ita deficit a simplicitate divina quod incidit in compositionem. Cum enim in solo Deo esse suum sit sua quidditas, oportet quod in qualibet creatura, vel in corporali vel in spiritali, inveniatur quidditas vel natura sua, et esse suum, quod est sibi acquisitum a Deo, cuius essentia est suum esse; et ita componitur ex esse, vel quo est, et quod est" (*I Sent.* d. 8, q. 5, a. 1. Ed. Mandonnet p. 226-227). Cf. et supra q. 4, a. 2, p. 222.

(174) "Sed sciendum quod esse dicitur tripliciter. Uno modo dicitur esse ipsa quidditas vel natura rei, sicut dicitur quod definitio est oratio significans quid est esse; definitio enim quidditatem rei significat. Alio modo dicitur esse ipse actus essentiae, sicut vivere, quod est esse viventibus, est animae actus; non actus secundus, qui est operatio, sed actus primus. Tertio modo dicitur esse quod significat veritatem compositionis in propositionibus" (*I Sent.* d. 33, q. 1, a. 1, p. 766). Cf. et d. 19, q. 5, a. 1, ad 1, p. 488; *II Sent.* d. 37, q. 1, a. 2, ad 3, p. 972; *III Sent.*, d. 6, q. 2, a. 2. Ed. Moos, p. 238; *De Pot.* 7, 2 ad. 1; *De ente et essentia*, cap. 1; *I Pars*, 3, 4 ad 2; *Quodl.* 9, q. 1, a. 2.

(175) "Esse est actualitas omnis formae vel naturae" (*I*, 3, 4 c). "Ipsum esse est perfectissimum omnium: comparatur enim ad omnia ut actus. Nihil enim habet actualitatem nisi in quantum est: unde ipsum esse est actualitas omnium rerum, et etiam ipsarum formarum" (*I*, 4, 1 ad 3). Cf. *De Pot.* 7, 2 ad 9; *I* q. 3, a. 4; *I*, 28. 2.

La explicación del binomio esencia-existencia por los otros dos potencia-acto, materia-forma puede verse expresamente en *I Pars* q. 90, art. 2 ad 1; *Quodl.* 9, q. 4, a. 1, p. 185.

ción de las cosas, a no ser en cuanto aptitud existencial, y es accidental a ellas (176).

5.—El ser que se divide en los diez predicamentos es el ser en cuanto esencia. Lo dice expresamente: "Sed verum est quod hoc nomen ens, secundum quod importat rem cui competit huiusmodi esse, sic significat essentiam rei, et dividitur in decem genera" (177).

6.—La existencia no es lo mismo que la esencia actualizada o parte de ella, sino que entra en composición con ella (178), y ambas son causadas por Dios (178 bis).

7.—El ser del que se toma el concepto común a todas las cosas es el ser en su significación de esencia o *res* (179).

8.—El *subiectum* de la Metafísica es el ser en cuanto ser, entendiendo por tal el ser real creado. Dios sólo entra en la Metafísica co-

(176) "Est contra rationem facti quod essentia rei sit ipsum esse eius, quia esse subsistens non est esse creatum" (I, 7, 2 ad 1; 6, 3 ad 2).

"Dicendum quod substantiae nomen non significat hoc solum quod est per se esse: quia hoc quod est esse, non potest per se esse genus, ut ostensum est. Sed significat essentiam cui competit sic esse, idest per se esse: quod tamen esse non est ipsa eius essentia" (I, 3, 5 ad 1).

"Ens autem non ponitur in definitione creaturae, quia nec est genus nec differentia. Unde participatur sicut aliquid non existens de essentia rei; et ideo alia quaestio est *an est et quid est*. Unde cum omne quod est praeter essentiam rei dicatur accidens, esse quod pertinet ad quaestionem *an est est accidens* (*Quodl.* 2, q. 2, a. 1, p. 24).

"In quolibet autem ente est duo considerare: scilicet ipsam *rationem speciei*, et *esse ipsum* quo aliquid aliud subsistit in specie illa. Et sic aliquid ens potest esse perfectivum *dupliciter*:

Uno modo secundum *rationem speciei tantum*. Et sic ab ente perficitur intellectus, qui perficitur per *rationem entis*. Nec tamen ens est in eo secundum esse naturale; et ideo hunc modum perficiendi addit *verum super ens*...

Alio modo ens est perfectivum alterius non solum secundum *rationem speciei*, sed etiam secundum esse quod habet in rerum natura. Et per hunc modum est perfectivum *bonum*. Bonum enim in rebus est..." (*De Verit.* 21, 1. Ed. Spiazzi-Marietti, 1949, p. 376).

(177) *Quodl.* 2, q. 2, a. 1, p. 24. Cf. I *Contra Gentiles*, 25; *De Malo*, 1, 1 ad 19; I, 28, 2 ad 2; I *Sent.* d. 8, q. 4, a. 2 ad 1; d. 19, q. 5, a. 1 ad 1; III C. G., 9; X *Met.* (lec. 1).

178) "Si ergo in angelo est compositio sicut ex essentia et esse, non tamen est compositio sicut ex partibus substantiae, sed sicut ex substantia et eo quod adhaeret substantiae" (*Quodl.* 2, q. 2, a. 1, p. 24).

"Sicut autem ipsum esse est actualitas quaedam essentiae, ita operari est actualitas operativae potentiae seu virtutis" (*De Spiritualibus creaturis*, a. 11, p. 412).

"Actio enim est proprie actualitas virtutis, sicut esse est actualitas substantiae vel essentiae" (I, 54, 1).

(178 bis) Cf. *De Pot.* 3, 1 ad 17; 3,5 ad 2; *De Verit.* 21, 5 ad 5.

(179) "Non autem invenitur aliquid affirmative dictum absolute quod possit accipi in omni ente, nisi essentia eius, secundum quam esse dicitur; et sic imponitur hoc nomen *res*, quod in hoc differt ab ente secundum Avicennam in principio *Metaphys.* quod ens sumitur ab actu essendi, sed nomen rei exprimit quidditatem sive essentiam entis" (*De Verit.* 1, 1, p. 2).

mo causa o principio de su sujeto. Santo Tomás ha expuesto ampliamente esta tesis en *In Boetium de Trinitate*, lect. 2, q. 1, a. 4 (180).

(180) "Sciendum siquidem quod quaecumque scientia considerat aliquod genus subiectum, oportet quod consideret principia illius generis, cum scientia non perficiatur nisi per cognitionem principiorum... Sed principiorum sunt duo genera. Quaedam enim sunt quae sunt in seipsis quadam naturae completae, et sunt nihilominus principia aliorum, sicut corpora caelestia sunt quaedam principia corporum inferiorum, et corpora simplicia corporum mixtorum, et ideo ista non solum considerantur in scientiis ut principia sunt, sed etiam ut sunt in seipsis res quaedam; et propter hoc de eis non solum tractatur in scientia quae considerat ipsa principia, sed habent etiam scientiam per se separatam, sicut de corporibus caelestibus est quaedam pars scientiae naturalis praeter illam in qua determinatur de corporibus inferioribus et de elementis, praeter illam in qua determinatur de corporibus mixtis.

Quaedam autem sunt principia quae non sunt naturae completae in seipsis, sed solum sunt principia naturarum, sicut unitas numeri et punctus lineae, et forma et materia corporis physici. Unde huiusmodi principia non tractantur nisi in scientia, in qua de principiatis agitur.

Sicut autem uniuscuiusque generis determinati sunt quaedam communia principia, quae se extendunt ad omnia principia illius generis, ita et omnia entia secundum quod in ente communicant, habent quaedam principia, quae sunt principia omnium entium; quae quidem principia possunt dici communia dupliciter secundum Avicennam... Uno modo per praedicationem, sicut cum dico: forma est commune ad omnem formam, quia de qualibet praedicatur. Alio modo per causalitatem, sicut dicimus solum unum numero esse principium ad omnia generabilia.

Omnium autem entium sunt communia principia non solum secundum primum modum, quod appellat Phil. in Met., omnia entia habere eadem principia secundum analogiam, sed etiam secundum modum, ut sint quaedam res eadem numero existentes omnium rerum principia, prout scilicet principia accidentium reducuntur in principia substantiae et principia substantiarum corruptibilium in substantias incorruptibiles, et sic quodam gradu et ordine in quaedam principia omnia entia reducuntur.

Et quia illud quod est principium essendi omnibus, oportet esse maxime ens, ut dicitur in II Met., ideo huiusmodi principia oportet esse completissima, et propter hoc oportet ea esse maxime actu, ut nihil vel minimum habeat de potentia, quia actus est prior et potior potentia... Et propter hoc oportet esse ea sine materia, quae est in potentia, et absque motu, qui est actus existentis in potentia. Et huiusmodi sunt res divinae, quia si divinum alicubi existit, in tali natura inmateriali et immobili maxime existit...

Huiusmodi ergo res divinae, quia sunt principia omnium entium, et sunt nihilominus in se naturae completae, dupliciter tractari possunt. Uno modo prout sunt principia communia omnium entium; alio modo, prout sunt in se res quaedam. Quia autem huiusmodi prima principia, quamvis sint in se maxime nota, tamen intellectus se habet ad ea ut oculus noctuae ad lucem solis, ut dicitur in II Met., per lumen naturalis rationis pervenire non possumus in ea nisi secundum quod in ea per affectus ducimur. Et hoc modo philosophi in ea pervenerunt, sicut dicitur in Rom. 1.

Unde et huiusmodi res divinae non tractantur a philosophis nisi prout sunt rerum omnium principia, et ideo pertrantur in illa doctrina in qua ponuntur ea quae sunt communia omnibus entibus, quae habet subiectum ens inquantum est ens, et haec scientia apud eos scientia divina dicitur.

Est autem alius modus cognoscendi huiusmodi res, non secundum quod per effectus manifestantur, sed secundum quod ipsae seipsas manifestant... Et per hunc modum tractantur res divinae, secundum quod in seipsis subsistunt, et non solum prout sunt rerum principia.

En el Comentario a la *Metafísica* de Aristóteles abundará en el mismo sentido, donde explica, la razón de ser de sus nombres (181).

Conclusión: En los puntos de discrepancia entre los autores tomistas que hemos reseñado, nos parece que están en la línea auténtica de Santo Tomás aquellos autores que ponen como objeto de la *Metafísica* el ser real creado; Dios entra solamente como causa del objeto propio.

VICTORINO RODRIGUEZ, O. P.

Sic igitur Theologia sive scientia divina est duplex:

Una in qua considerantur res divinae, non tanquam subiectum scientiae, sed tanquam principia subiecti, et talis est Theologia quam philosophi prosecuntur, quae alio nomine *Metaphysica* dicitur. Alia vero quae ipsas res divinas considerat propter se ipsas, ut subiectum scientiae, et haec est theologia quae in sacra Scriptura traditur.

Utraque autem est de his quae separata a materia et motu secundum esse, sed diversimode, secundum quod dupliciter potest aliquid a materia esse separatum et motu secundum esse. Uno modo sic quod de ratione rei quae separata dicitur sit quod nullo modo in materia et motu esse possit, sicut Deus et angeli dicuntur esse a materia et motu separati. Alio modo sic quod non sit de ratione eius quod sit in materia et motu, sed possit esse sine materia et motu, quamvis quandoque inveniatur in materia et motu, et sic ens et substantia et potentia et actus sunt separata a materia et motu, quia secundum esse a materia et motu non dependent, sicut mathematica dependent, quae nunquam nisi in materia esse possunt, quamvis sine materia sensibili possint intelligi.

Theologia ergo philosophica determinat de separatis secundo modo sicut de subiectis, Theologia vero sacrae Scripturae tractat de separatis primo modo, sicut de principis subiecti, quamvis in ea tractentur aliqua quae sunt in materia et motu, secundum quod requirit rerum divinarum manifestatio" (Ed. Verardo-Marietti, 1954, p. 375-376).

(181) "Eiusdem autem scientiae est considerare causas proprias alicuius generis et genus ipsum, sicut naturalis considerat principia corporis naturalis. Un de oportet quod ad eandem scientiam, pertineat considerare substantias separatas et ens commune, quod est genus, cuius sunt praedictae substantiae communes et universales causae.

Ex quo apparet quod quamvis ista scientia praedicta tria consideret, non tamen considerat quodlibet eorum ut subiectum sed ipsum solum ens commune. Hoc enim est subiectum in scientia cuius causas et passiones quaerimus, non autem ipsae causae alicuius generis quaesiti. Nam cognitio causarum alicuius generis, est finis ad quem consideratio scientiae pertingit. Quamvis autem subiectum huius scientiae sit ens commune, dicitur tamen tota de his quae sunt separata a materia secundum esse et rationem. Quia secundum esse et rationem separari dicuntur, non solum illa quae nunquam in materia esse possunt, sicut Deus et intellectuales substantiae, sed etiam illa quae possunt sine materia esse, sicut ens commune. Hoc tamen non contingeret, si a materia secundum esse dependent.

Secundum igitur tria praedicta, ex quibus perfectio huius scientiae attenditur, sortitur tria nomina. Dicitur enim scientia divina sive theologia, in quantum praedictas substantias considerat. *Metaphysica* in quantum considerat ens et ea quae consequuntur ipsum. Haec enim metaphysica inveniuntur in via resolutionis, sicut magis communia post minus communia. Dicitur autem prima Philosophia, in quantum primas rerum causas considerat" (Prooemio. Ed. Spiazzi-Marietti, 1950, p. 1-2).

Insistirá en lo mismo más adelante, *VI Met.* lec. 1, nn. 1145, 1151.